

İslam Din Dersi Öğretmeni Yetiştiren Lisans Programlarının Karşılaştırılması: Almanya Örneği

A Comparison of Undergraduate Teacher Training Programs for Islamic Religion Lessons: The Example of Germany

Dr. Öğr. Üyesi, Hasan Sözen

Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
Aksaray University, Faculty of Islamic Education, Philosophy and Religious Sciences Department
hasan.sozen@mail.com
 0000-0002-3141-2994

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	Derleme Makale / Review Article	Yayın Tarihi / Published
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted	Yayın Tarihi / Published
30 Mayıs / May 2022	23 Ağustos / August 2022	15 Eylül / September 2022

Atıf Bilgisi / Cite as:

Sözen, Hasan. "İslam Din Dersi Öğretmeni Yetiştiren Lisans Programlarının Karşılaştırılması: Almanya Örneği", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Eylül 2022), 1394-1423.
<http://doi.org/1051702/esoguifd.1123420>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

İslam Din Dersi Öğretmeni Yetiştiren Lisans Programlarının Karşılaştırılması: Almanya Örneği

Öz ▶ Almanya'nın çeşitli yükseköğretim kurumlarında İslam Din Eğitimi programlarının açıldığı görülmektedir. Genellikle lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim veren bu programların amacı, ilk ve ortaöğretim kurumlarında verilecek İslam Din Dersleri için öğretmen yetiştirmektir. Bu bağlamda araştırmada Münster, Frankfurt-Giessen ve Tübingen üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği lisans programları çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılmıştır. Böylece söz konusu üniversitelerin öğrenci kabul şartları, öğrenim süreleri, alan modülleri ve kredileri ile mezuniyet şartlarıyla ilgili benzerlikler ve farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı, İslam din dersi öğretmeni yetiştiren lisans programlarının incelenmesi, çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması, imkân ve sınırlarının belirlenmesidir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Bunun için karşılaştırması yapılan İslam din dersi öğretmenliği lisans programları ve ilgili dokümanlar temin edilmiş, incelenmiş, aralarındaki benzerlik ve farklılıklar araştırma soruları çerçevesinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda söz konusu öğretmen yetiştirme programları arasında öğrenci kabul şartları ile mezuniyet şartlarında benzerlikler varken, ders modülleri ile öğrenim sürelerinde farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle İslam din dersi öğretmeni yetiştirme programlarına öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, İslam Din Dersi, İslam Din Dersi Öğretmeni, Öğretmen Yetiştirme, Öğretim Programı.

A Comparison of Undergraduate Teacher Training Programs for Islamic Religion Lessons: The Example of Germany

Abstract ▶ The undergraduate Islamic religion teacher training programs has been opened in various higher education institutions in Germany. The aim of these programs, generally providing education at undergraduate and graduate levels, is to train teachers for Islamic religion lesson in primary and secondary education institutions. In this study, undergraduate Islamic religion teacher training programs at Münster, Frankfurt-Giessen and Tübingen universities were compared in terms of various variables. It has been tried to determine the similarities and differences regarding the student admission requirements, study durations, field modules and credits and graduation requirements of the relevant universities. The aim of this study is to examine the undergraduate programs of Islamic religion teacher training programs, to compare them in terms of various variables, and to determine their possibilities and limits. Document analysis was used in the study. For this, these programmes were obtained and examined, and the similarities and differences between them were tried to be determined within the framework of the research questions. As a result of the research, it has been determined that there are some similarities and differences between these teacher training programs. Based on the results, solutions were suggested.

Keywords: Religious Education, Islamic Religion Lesson, Islamic Religion Lesson Teacher, Teacher Training, Curriculum.

Giriş

Almanya’da, çeşitli yükseköğretim kurumlarında İslam Din Eğitimi (Islamische Religionslehre) programlarının açıldığı görülmektedir. Genellikle lisans ve lisans ütü düzeylerde açılan bu programların temel amacı, örgün eğitim kurumlarında verilecek İslam Din Dersi (Islamischer Religionsunterricht) için öğretmen yetiştirmektir. Söz konusu programların bir diğer amacı ise din eğitimi konularının incelenmesini ve İslami ilimler alanında akademik çalışmalar yapılmasını mümkün kılacak ilahiyatçıların yetiştirilmesidir.¹

Bu çalışmada Münster, Frankfurt-Giessen ve Tübingen üniversitelerinin İslam din dersi öğretmeni yetiştiren lisans programları (bachelorstudium) ele alınmış; yüksek lisans, doktora, kurs ve sertifika programları çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Buna göre çalışma, Münster, Frankfurt-Giessen ve Tübingen üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği lisans programları ile sınırlıdır.

Münster Üniversitesi İslam İlahiyat Merkezinin (Zentrum für Islamische Theologie) inisiyatifinde kurulan “İslam Din Eğitimi Programı” (Islamische Religionslehre) söz konusu öğretmen yetiştirme programlarının başında gelmektedir. Bu programın temel amacı, ilk ve ortaöğretim kurumlarının tamamı için İslam din dersi öğretmeni yetiştirilmesidir.²

Münster İslam İlahiyat Merkezine bağlı olarak kurulan İslam Din Eğitimi Programını, Frankfurt Johann Wolfgang Goethe ile Giessen Justus-Liebig üniversitelerinin girişimleriyle kurulan İslam Araştırmaları Merkezi (Zentrum für Islamische Studien) takip etmiştir. Bu merkez, Frankfurt Üniversitesi İslam Kültürü ve Dini Araştırmaları Enstitüsü (Institut für Studien der Kultur und Religion des Islam) ile Giessen Üniversitesi İslam Teolojisi ve Didaktiği Kürsüsünün (Professur für Islamische Theologie und ihre Didaktik) eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerini koordine etmek üzere tesis edilmiştir.³ Giessen Üniversitesi İslam Teolojisi ve Didaktiği Kürsüsünde, ilköğretim kurumlarında okutulacak İslam Din Dersi için öğretmen yetiştirilirken,⁴ Frankfurt Üniversitesi İslam Kültürü ve Dini Araştırmaları Enstitüsü ortaöğretim-I ve ortaöğretim-II kademelerinde verilecek İslam din dersi öğretmenlerinin yetiştirilmesinden sorumludur.⁵ Her iki programda da öğrencilerin temel İslam bilimleri, felsefe

¹ Mediendienst-Integration (MI), “İslam und Muslime” (Erişim 5 Kasım 2021).

² Zentrum für Islamische Theologie (ZIT), “Lehramtsstudium: Islamische Religionslehre” (Erişim 23 Kasım 2021).

³ Zentrum für Islamische Studien Frankfurt/Gießen (ZEFIS), “Profil” (Erişim 21 Kasım 2021).

⁴ Justus-Liebig-Universität Gießen (Uni-Giessen), “Professur für Islamische Theologie und ihre Didaktik” (Erişim 8 Ekim 2021).

⁵ ZEFIS, “Profil”.

ve din bilimleri ile pedagoji alanlarında bilgi ve beceri sahibi olmaları, bir diğer ifadeyle iyi birer İslam din dersi öğretmeni olarak mezun olmaları hedeflenmektedir. Burada aslı amaç, öğretmen adaylarının öğrenme ve öğretme süreçlerini bilimsel bir temelde ele alacak anlayışa sahip olmalarının sağlanmasıdır.⁶

Lisans düzeyinde İslam din dersi öğretmeni yetiştiren bir diğer kurum, 2011 yılında Tübingen Üniversitesi inisiyatifinde kurulan İslam İlahiyat Merkezidir (Zentrum für Islamische Theologie). 2013-2014 eğitim-öğretim yılında öğrenci kabul etmeye başlayan İslam Din Eğitimi Programı (Islamische Religionslehre) 2021 yılı itibarıyla 200'ün üzerinde öğrenci sayısına ulaşmıştır.⁷

Aralarında Karlsruhe, Ludwigsburg ve Weingarten Pedagoji Yüksekokullarının (Yüksek Öğretmen Okulu) da bulunduğu bazı yükseköğretim kurumlarında, hem buralarda okuyan öğretmen adaylarına hem de hâlihazırda örgün eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlere İslam din dersi öğretmenliğinde uzmanlaşmanın yolunu açan sertifika programları düzenlenmektedir. İslam din dersi öğretmenliği sertifika programları ile öğretmenlerin/öğretmen adaylarının İslam teolojisi ve din eğitimi konularında bilgi ve beceri sahibi olmaları hedeflenmektedir.⁸ İslam din dersi öğretmenliği sertifika programına sahip bir başka yükseköğretim kurumu Erlangen-Nürnberg Friedrich Alexander Üniversitesi'dir. 2017 yılında kurulan ve faaliyetlerine İslami-Teolojik Araştırmalar Departmanı'nın bir parçası olarak devam eden İslam Din Eğitimi Kürsüsünün misyonu, İslam dinine mensup öğretmenlerin İslam Din Dersi verebilecek yeterliklere, bir diğer ifadeyle alan bilgisi ile öğretmenlik meslek bilgisine sahip olmalarıdır.⁹

Berlin Humboldt ile Osnabrück üniversiteleri, İslam din dersi öğretmeni olmak isteyen ve ilgili lisans programlarından (İslam teolojisi, eğitim bilimleri vb.) mezun olan öğrencilere lisansüstü eğitim imkânı sunmaktadır. Burada öğrencilerin, lisans döneminde edindikleri bilgi ve becerileri geliştirilmeleri hedeflenmektedir. Lisansüstü eğitimin bir diğer hedefi ise öğrencilerin eğitim bilimleri (pedagoji) alanına hâkim olmalarının sağlanmasıdır. Lisansüstü

⁶ Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt (Uni-Frankfurt), "Institut für Studien der Kultur und Religion des Islam" (Erişim 9 Aralık 2021).

⁷ Universität Tübingen (Uni-Tuebingen), "Zentrum für Islamische Theologie" (Erişim 18 Kasım 2021).

⁸ Pädagogische Hochschule Ludwigsburg (Ph-Ludwigsburg), "Islamische Theologie/Religionspädagogik" (Erişim 28 Ekim 2021); Pädagogische Hochschule Weingarten (Ph-Weingarten), "Islamische Religionslehre/Religionspädagogik" (Erişim 28 Ekim 2021); Wissenschaftsrat, *Empfehlungen zur Weiterentwicklung von Theologien und religionsbezogenen Wissenschaften an deutschen Hochschulen*. (Köln: Sutorius, 2010), 41.

⁹ Department Islamisch-Religiöse Studien (DIRS), "Über Uns" (Erişim 12 Kasım 2021).

eğitim sonunda öğrencilerden, çocukların gelişim süreçlerine ve öğrenme yaşantılarına hâkim olmaları, eğitim durumlarını gelişimsel özelliklere uygun olarak tasarlamaları, öğrencilere öğrenme sürecinde rehberlik etmeleri, eğitim çıktılarını analiz edip değerlendirebilmeleri beklenmektedir. Lisansüstü eğitimi başarıyla tamamlayan ve çocukların eğitim-öğretim süreçlerine yönelik faaliyet alanlarında yetkin olan öğrenciler, ilköğretim kurumlarında İslam din dersi öğretmenliği yapabilecekleri gibi, özel kurum ve kuruluşlarda eğitim ve öğretim çalışmalarını destekleyici faaliyetlere de öncülük edebilmektedir.¹⁰ Söz konusu kurumların birçoğu, eğitim durumlarının düzenlenmesinde dini (İslami) toplulukların temsilcilerinden oluşan danışma kurulları ile birlikte çalışmaktadır. Öğretim elemanlarının atanmasından programların amaç ve kazanımlarının belirlenmesine, öğretime konu edilecek muhtevadan ölçme ve değerlendirme boyutlarına kadar pek çok konuda birlikte hareket etmektedir.¹¹

Münster, Frankfurt/Giessen ve Tübingen üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği lisans programları arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması öğretmen yetiştirme çalışmalarına katkı sunması açısından önemlidir. Buna göre çalışma, İslam din dersi öğretmeni yetiştiren kurumların mevcut yapılarını ortaya koyması, yapılacak yeni çalışmalara zemin hazırlaması ve neticede İslam din dersi öğretmeni yetiştirme programlarının geliştirilmesine katkı sunması bakımından önemlidir.

Araştırmada, “İslam din dersi öğretmenliği lisans programları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?” sorusuna cevap aranacaktır. Söz konusu araştırma sorusuna bağlı olarak aşağıdaki alt sorulara cevap aranacaktır:

- İslam din dersi öğretmeni yetiştiren programların giriş koşulları arasında benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?
- İslam din dersi öğretmeni yetiştiren programların öğrenim süreleri ne kadardır?
- İslam din dersi öğretmeni yetiştiren programların alan modülleri ve bunların kredileri farklılaşmakta mıdır?
- İslam din dersi öğretmeni yetiştiren programlardan mezun olma şartları nelerdir?

Araştırmanın amacı ise Münster, Frankfurt/Giessen ve Tübingen üniversiteleri İslam din dersi öğretmeni yetiştirme programlarının incelenmesi, çeşitli değişkenler açısından

¹⁰ Humboldt-Universität zu Berlin (Hu-Berlin), “Bildung an Grundschulen” (Erişim 8 Kasım 2021); Universität Osnabrück (Uni-Osnabrueck), “Islamische Religion” (Erişim 15 Kasım 2021).

¹¹ MI, “İslam und Muslime”.

Sözen, A Comparison of Undergraduate Teacher Training Programs for Islamic Religion Lessons: The Example of Germany
karşılaştırılması, imkân ve sınırlarının belirlenmesi ve bu bağlamda geleceğe dönük somut öneriler geliştirilmesidir.

Yöntem

Çalışmada, söz konusu öğretim programlarına ilişkin belgeler inceleneceğinden nitel araştırma yöntemlerinden “doküman incelemesi” kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır.¹² Bunun için karşılaştırması yapılan Münster, Frankfurt-Giessen ve Tübingen üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği lisans programları ve ilgili dokümanlar temin edilmiş, incelenmiş, aralarındaki benzerlik ve farklılıklar araştırma soruları çerçevesinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Verilerin Toplanması

İlgili üniversitelerin resmi internet sitelerinden temin edilen İslam din dersi öğretmenliği lisans programları çalışmanın temel veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Bununla birlikte öğretmen eğitimi, öğretmen yetiştirme ve atama mevzuatlarıyla ilgili dokümanlar çalışmanın diğer veri kaynakları olarak sıralanabilir. Buna göre araştırmanın veri toplama aşamasında ulaşılabilen tüm veri tabanlarından, kütüphanelerden, ilgili kurumların yayınlarından, eğitim ağlarının elektronik sayfalarından, ulusal ve uluslararası arama motorlarından istifade edilmiş, basılı bilimsel kaynaklardan yararlanılmıştır.

Söz konusu üniversitelerin İslam din dersi öğretmeni yetiştirme programları; öğrenci kabul şartları, öğrenim süreleri, alan modülleri ve bunların kredileri ile mezuniyet şartları açısından karşılaştırılmış, programlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir. Tablolar halinde sunulan bulgular karşılaştırmalı olarak yorumlanmış ve araştırmanın sonuçları oluşturulmuştur. Çalışmada kullanılan dokümanlarda hem programların yapısı hem de ders içerikleriyle ilgili detaylı açıklamaların bulunması çalışma için yeterli veri kaynağı oluştururken kapsamlı bir analiz yapılmasını da mümkün kılmıştır.

2. Verilerin Analizi

Çalışmada, İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarının benzer ve farklı yönlerinin ortaya koyulması amacıyla betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Buna göre veriler, alan yazından (literatür) yararlanılarak oluşturulan kodlar ve temalar yardımıyla analiz

¹² Ali Yıldırım – Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 189.

edilmiştir. Aynı kategoride yer alan kodlar birleştirilmiş ve tablo 1'deki temalar oluşturulmuştur. Kodlama sonucunda elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş, yorumlanmış ve araştırma soruları cevaplanmıştır.

Tablo 1: Kodlar ve Temalar

Tema	İlişkili Kodlar
Öğrenci Kabul Şartları	Diploma Türü Not Ortalaması Mezun Olunan Kademe Mezun Olunan Okul Türü
Öğrenim Süresi	Yarıyıl Yıl
Alan Modülleri ve Kredileri	Alan Bilgisi Alan Pedagojisi
Mezuniyet Şartları	Sınavlar Geçme Notu Bitirme Tezi

Tablo 1'de bulunan temalardan öğrenci kabul şartları altında bulunan kodlar, İslam din dersi öğretmen adaylarından sahip olmaları beklenen yeterliklerin değerlendirildiği durumlardır. Öğrenim süresi teması ise lisans öğrenimi süresi temel alınarak kodlanmıştır. Alan modülleri ve kredileri incelemesinde kullanılan kodlar, alan bilgisi ile alan pedagojisi ve bunlara ait krediler şeklinde tanımlanmıştır. Mezuniyet şartları teması altında bulunan kodlar, söz konusu üniversitelerin öğretmen adaylarına lisans diploması vermek için kullandıkları ölçütlerdir.

Bulgular

Bu bölümde Münster, Frankfurt-Giessen ve Tübingen üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarının karşılıklı olarak incelenmesi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

1. Öğrenci Kabul Şartlarına İlişkin Bulgular

Münster, Frankfurt/Giessen ve Tübingen üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği lisans programları öğrenci kabul şartları açısından incelenmiş ve sonuçlar Tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 2: Öğrenci Kabul Şartları

Münster Üniversitesi	Frankfurt/Giessen Üniversiteleri	Tübingen Üniversitesi
Lise Diploması (Allgemeine Hochschulreife /Abitur)	Lise Diploması (Allgemeine Hochschulreife /Abitur)	Lise Diploması (Allgemeine Hochschulreife /Abitur)
Yüksekokul Diploması (Abgeschlossenes Hochschulstudium)	Yüksekokul Diploması (Abgeschlossenes Hochschulstudium)	Yüksekokul Diploması (Abgeschlossenes Hochschulstudium)
Denklik (Hochschulzugangs-berechtigung)	Denklik (Hochschulzugangs-berechtigung)	Denklik (Hochschulzugangs-berechtigung)

Almanya’da yükseköğretim kurumlarına girişte merkezi bir sınav uygulaması bulunmamaktadır. Yükseköğretim kurumlarına başvurular, genel olarak Abitur sınavından alınan sonuçlara göre yapılmaktadır.¹³ Tablo 2 incelendiğinde, söz konusu üniversitelerin İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarına başvuracak adayların da öncelikle üniversite girişi yeterliliğine sahip olmaları, bir diğer ifadeyle lisenin (Gymnasium) son sınıfında girdikleri Abitur sınavından başarılı olmaları gerektiği görülmektedir. Abitur, Alman eğitim sisteminde ortaöğretimden yükseköğretime geçişi sağlayan ve sınav sonucunda elde edilen bir lise bitirme diplomasıdır.¹⁴ Öğrenciler, Abitur sınavından aldıkları sonuçlara göre ilköğretim, ortaöğretim-I veya ortaöğretim-II seviyesinde İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarına başvuruda bulunmaktadır. Abitur, aynı zamanda öğrencilerin yükseköğretim olgunluk seviyesine erişim

¹³ Marko Neumann, *Das Abitur in Deutschland - Aktuelle Entwicklungen und Herausforderungen im Überblick* (Wiesbaden: Springer, 2014), 245.; Bilal Üstün – Aysel Deregözü, “Türk ve Alman Üniversitelerinde Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretmenliği Programlarının Karşılaştırılması”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/1 (2020), 90.

¹⁴ Metin Kuş, *Türkiye’de Uygulanan Abitur Programlarının Değerlendirilmesi: Bir Durum Çalışması* (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 9.

belgesi anlamına gelmektedir. Bununla birlikte yüksekokul mezunu (Abgeschlossenes Hochschulstudium) olan adaylar da söz konusu lisans programlarına kayıt yaptırabilmektedir. Bunun dışında herhangi bir giriş sınavı (sözlü, yazılı, mülakat vb.) söz konusu değildir. Başvurular ise ilgili üniversitelerin öğrenci işlerinin çevrimiçi başvuru portalı üzerinden gerçekleştirilmektedir.¹⁵

İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarına Almanya dışından başvuracak adayların, üniversite giriş yeterliliği ile eşdeğerde bir yeterliliğe (denklik) sahip olmaları gerekmektedir. Bununla birlikte kendilerinden Almancaya hâkim olduklarını belgelendirmeleri de istenmektedir. Bunun için Almanca Yeterlilik Sınavını geçerek Almanca'yı iyi derecede konuşabildiklerini kanıtlamaları gerekmektedir. Tübingen Üniversitesinde adaylardan, Almanca'nın yanı sıra Arapça, Türkçe veya Farsça dillerinden herhangi birine sahip olmaları da beklenmektedir. Ancak bunlar ilgili programa kabul için bir ön şart değildir. Söz konusu diller, eğitim-öğretim süreci devam ederken de edinilebilmektedir.¹⁶

1. Öğrenim Süresine İlişkin Bulgular

Münster, Frankfurt-Giessen ve Tübingen Üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği lisans programları eğitim-öğretim süreleri açısından incelenmiş ve sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur:

Tablo 3: Öğrenim Süreleri

Münster Üniversitesi	Frankfurt/Giessen Üniversiteleri	Tübingen Üniversitesi
6 Yarıyıl (İlköğretim kademesi öğretmenliği)	7 Yarıyıl (İlköğretim kademesi öğretmenliği)	6 Yarıyıl (İlköğretim kademesi öğretmenliği)
6 Yarıyıl (Ortaöğretim-I kademesi öğretmenliği)	7 Yarıyıl (Ortaöğretim-I kademesi öğretmenliği)	

¹⁵ ZIT, "Lehramtsstudium: Islamische Religionslehre".

¹⁶ Uni-Tuebingen, "Zentrum für Islamische Theologie"; Hannes Schammann - Christin Younso, "Endlich Licht in einer dunklen Ecke? Hürden und Angebote für Geflüchtete im tertiären Bildungsbereich". *Zeitschrift für internationale Bildungsforschung und Entwicklungspädagogik* 1 (2017), 11.

9 Yarıyıl (Ortaöğretim-II
kademeleri öğretmenliği)

Tablo 3'te de görüldüğü üzere, Almanya'da farklı kademeler için farklı öğretmen yetiştirme süreleri bulunmaktadır. Münster Üniversitesi İslam Din Dersi Öğretmenliği Lisans Programı, hem ilköğretim hem de ortaöğretim öğretmenliği için 6 yarıyıldan oluşmaktadır. Altıncı dönemin sonunda öğrencilerden alanla ilgili lisans tezi yazmaları istenmektedir. Bu aynı zamanda mezun olabilmek için gerekli bir önkoşuldur.¹⁷ Giessen Üniversitesinde, daha önce de belirtildiği gibi ilköğretim kademesi için İslam din dersi öğretmeni yetiştirilirken, ortaöğretim kurumları için İslam din dersi öğretmeni yetiştirme sorumluluğu Frankfurt Üniversitesine bırakılmıştır. Giessen Üniversitesi İslam Din Dersi Öğretmenliği Lisans Programının öğrenim süresi, ilköğretim kademesi din dersi öğretmenliği için toplamda 7 yarıyıl olarak belirlenmiştir. Bunun ilk 6 yarıyılı ders, son yarıyılı ise tez dönemidir.¹⁸ Frankfurt Üniversitesi İslam Din Dersi Öğretmenliği Lisans Programının öğrenim süresi, ortaöğretim kurumlarından Hauptschule ve Realschule öğretmenliği için 7 yarıyıl iken (son yarıyıl tez dönemi), yine ortaöğretim kurumlarından Gymnasium öğretmenliği için 9 yarıyıl (son yarıyıl tez dönemi) olarak belirlenmiştir.¹⁹

Münster Üniversitesi gibi Tübingen Üniversitesi İslam Din Dersi Öğretmenliği Lisans programı da 6 yarıyıldan oluşmaktadır (Almanya'da lisans programları genel olarak 6 dönem olarak belirlenmiştir). Ancak ortaöğretim kurumlarından Gymnasium için adayların, yüksek lisans derecesine sahip olmaları gerekmektedir.²⁰

Tablo 3 incelendiğinde, İslam din dersi öğretmeni yetiştiren kurumların öğretim sürelerinin ilköğretim ile ortaöğretim-I kademesi için 6-7 yarıyıl arasında değiştiği görülmektedir. Söz konusu çeşitliliğin en önemli sebebi eyaletler arasındaki farklılıklardır. Nitekim öğretmen eğitimi, Almanya'nın siyasal yapılanmasına uygun olarak eyaletlerin sorumluluğu altında düzenlenmiştir.²¹

¹⁷ ZIT, "Lehramtsstudium: Islamische Religionslehre".

¹⁸ Uni-Giessen, "Professur für Islamische Theologie und ihre Didaktik"; Justus-Liebig-Universität Gießen (Uni-Giessen), "Studien- und Prüfungsordnung Lehramt an Grundschulen mit dem Unterrichtsfach Islamische Religion" (Erişim 8 Ekim 2021).

¹⁹ Uni-Frankfurt, "Institut für Studien der Kultur und Religion des Islam".

²⁰ Uni-Tuebingen, "Zentrum für Islamische Theologie".

²¹ Sayime Erben-Keçici, "Almanya'da Öğretmen Eğitimi". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 34 (2011), 118-12.

2. Alan Modülleri (Öğretim Birimleri) ve Kredilerine İlişkin Bulgular

Münster, Giessen ve Tübingen üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği lisans programları gerek eğitim bilimleri dersleri gerekse alan bilgisi dersleri bakımından modüllere ayrılmıştır. Söz konusu programlar alan modülleri ve bunların kredileri açısından incelenmiş, elde edilen sonuçlar Tablo 4 ve Tablo 5'te sunulmuştur. Tablo 4'te ilköğretim kurumları (Grundschule) İslam din dersi öğretmenliği lisans programları alan modüllerine ve bunların kredilerine yer verilmiştir. Frankfurt Üniversitesi bu karşılaştırmanın dışında bırakılmıştır. Bunun başlıca nedeni; Frankfurt Üniversitesinde ilköğretim kurumları için İslam din dersi öğretmenliği lisans programının bulunmamasıdır. Bu nedenle karşılaştırma; Münster, Giessen ve Tübingen üniversiteleri ilköğretim İslam din dersi öğretmenliği lisans programları arasında yapılmıştır. Tablo 5'te ise ortaöğretim kurumları (Hauptschule, Realschule, Sekundarschule ve Gesamtschule) İslam din dersi öğretmenliği lisans programları alan modülleri ve bunların kredileri ele alınmıştır. Giessen ve Tübingen üniversiteleri bu karşılaştırmanın dışında bırakılmıştır. Bunun nedeni; Giessen ve Tübingen üniversitelerinde ortaöğretim kurumları için İslam din dersi öğretmenliği lisans programının bulunmamasıdır. Bu nedenle karşılaştırma; Münster ve Frankfurt Üniversiteleri ortaöğretim İslam din dersi öğretmenliği lisans programları ile sınırlı tutulmuştur.

Tablo 4: Alan Modülleri ve Kredileri (İlköğretim Kurumları Öğretmenliği İçin)

	Münster Üniversitesi	Giessen Üniversitesi	Tübingen Üniversitesi
Alan Modülleri ve Kredileri	Temel Modül - Dil Bilgisi (5 Kredi)	İslam'ın Teolojik Temelleri ve Ana kaynakları (10 Kredi)	İslam Teolojisine Giriş (6 Kredi)
	İleri Modül - Tefsir (4 Kredi)	Geçmiş ve Günümüzdeki Dini Kur'an Çalışmaları-	İslam Tarihi (6 Kredi)
	Temel Modül - Pratik Teoloji I (5 Kredi)	Uygulamalar (8 Kredi)	Tefsir (9 Kredi)
	Temel Modül - Pratik Teoloji II	İslam Din Eğitimi (8 Kredi)	İslam Hukuku-Fıkıh (6 Kredi)
			İslam Din Eğitimi I

(8 Kredi)	Öğretmenlik Uygulaması – Staj	(3 Kredi)
İleri Modül - Pratik Teoloji (9 Kredi)	(12 Kredi)	İnanç Esasları-Akaid (6 Kredi)
Temel Modül - Tarihsel Teoloji (5 Kredi)		Hadis (6 Kredi)
Temel Modül - Sistematik İslam Teolojisi (6 Kredi)		İslam ve Diğer Dinler (6 Kredi)
		Sistematik teoloji ve felsefe (6 Kredi)
		Hermenötik (6 Kredi)
		İslam ve Toplum (9 Kredi)
		Tasavvuf (6 Kredi)
		İslam Din Eğitimi II (6 Kredi)
Toplam Kredi	42	38
		81

Tablo 4, öğretim programının modüler bir yapıda olduğunu göstermektedir. Modüler eğitim, “ulaşılacak öğrenme hedeflerini davranışsal olarak gösteren, hedeflere ulaşabilmek için gerekli etkinlikleri belirleyen, hedeflere ne derece ulaşıldığını kontrol etme olanağı veren ve değişik öğrenme koşulları içinde bulunan bireylerin öğretiminde etkili biçimde kullanılma özelliği taşıyan, kendi içinde bütünlüğü olan bir öğrenme elemanı”²² şeklinde tanımlanmaktadır. Böylece modüler eğitim, eğitime konu olan içeriği tematik, sistematik ve

²² Cevat Alkan, “Modüler Programlama ve Türkiye’de Uygulama”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 6/2 (1989), 15.

metodik olarak bir araya getirmekte, her bir modül için belirlenen hedefleri geliştirmeye çalışmaktadır. Dersler ise söz konusu modüllerin altında yer almaktadır.²³ Öğretmen adayları söz konusu modüllerde bulunan derslere girmekte ve mezuniyet için gerekli olan kredileri tamamlamaktadır.

Münster, Giessen ve Tübingen üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği programları karşılaştırıldığında benzerliklerin yanında farklılıklar da göze çarpmaktadır. Söz konusu programlar arasında dikkat çeken en önemli farkın modül ve kredi (AKTS değil) sayılarında olduğu söylenebilir. Çalışmada özellikle Tübingen Üniversitesi alan modülleri ve kredi sayılarının Münster ve Giessen üniversitelerinin alan modülleri ve kredilerinden fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Tübingen Üniversitesi alan modüllerinden bazılarının çalışmaya dâhil edilen diğer üniversitelerin programlarında mevcut olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte programların alan modülleri arasında her ne kadar bazı sayısal farklar bulunsa da konu ve içerik itibarıyla benzer oldukları sonucuna ulaşılabilir. Münster Üniversitesi İslam Din Dersi Öğretmenliği Lisans Programında 42 alan kredisi bulunurken, bu sayı Giessen Üniversitesi için 38, Tübingen Üniversitesi için 81 kredi olarak belirlenmiştir. Modül sayıları, bunların isimlendirilmesi ve kredileri farklı olmakla birlikte konu ve içeriklerinin örtüştüğü görülmektedir. Buna göre söz konusu lisans programlarında aynı/benzer alan derslerine ve ders içeriklerine yer verildiği söylenebilir.

Söz konusu farklılığın temelde iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birisi, eyalet sistemi ile yönetilen Almanya'da üniversiteler de dâhil bütün örgün eğitim kurumlarının eğitim-öğretim faaliyetlerini eyalet hükümetlerine bağlı olarak sürdürmeleridir. Bu durum eyaletler arasında öğretim programları ve bunların uygulanmasında bazı farklılıklarının ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bahsi geçen farklılığın bir diğer nedeni ise, Almanya'da üniversiteler üzerinde YÖK benzeri merkezi bir otoritenin/kurumun bulunmamasıdır.

İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarından mezun olabilmek için alınması gereken krediler elbette bunlarla sınırlı değildir. Lisans programından mezun olabilmek için öğretmen adaylarının İslam din dersi öğretmenliği alan kredilerinin yanı sıra ikinci bir alan kredileri ile eğitim bilimleri kredilerine sahip olmaları gerekmektedir.²⁴ Nitekim Almanya'da öğretmenlik eğitimi iki alan eğitimine dayanmaktadır. İslam din dersi öğretmeni olmak isteyen adayların, bu alanının yanı sıra ikinci bir alanda (ör. matematik öğretmenliği) uzmanlaşmış olmaları gerekmektedir.

²³ Uni-Giessen, "Studien- und Prüfungsordnung"; Uni-Tuebingen, "Zentrum für Islamische Theologie".

²⁴ ZIT, "Lehramtsstudium: Islamische Religionslehre".

Münster Üniversitesi İslam Din Dersi Öğretmenliği Lisans Programı, Tablo 4'te de görüldüğü üzere 7 alan modülünden ve toplam 42 alan kredisinden meydana gelmektedir. Bu modüllere dair açıklamalar şunlardır:²⁵

- a. **Temel Modül-Dil Bilgisi:** Toplam 5 krediye sahip olan bu modül Arapça öğretimiyle ilgilidir. Odak noktası yazım kuralları, fonolojinin temelleri, morfoloji ve kelimelerin oluşumu olan dil bilgisi modülü, ayrıca temellerini Kur'an, hadis, kelâm, felsefe ve tarih bilimlerinden alan teolojik ve dini-pedagojik terimleri konu edinmektedir.
- b. **Temel Modül-Tefsir:** 4 kredilik bu modül “Kur'an Çalışmalarına Giriş” ile “Hadis Çalışmalarına Giriş” bölümlerinden oluşmaktadır. Kur'an Çalışmalarına Giriş'te Kur'an'ın estetik ve karakteristik özelliklerinin yanı sıra onun nazil olması, derlenmesi ve mushaf haline getirilmesi süreçlerine ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Hadis Çalışmalarına Giriş'te ise hadis araştırmaları, sistematik hadis çalışmaları ve hadis yorumu ile ilgilenilmektedir.
- c. **Temel Modül-Pratik Teoloji I:** 5 krediden oluşan bu modül, İslami terminoloji ve içerik üzerine yoğunlaşırken, dinin insanlar üzerindeki psikolojik yansımalarıyla da ilgilenmektedir. Burada öğrencilere İslam hukukunun temel kavramlarıyla ilgili genel bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmaktadır.
- d. **Temel Modül-Pratik Teoloji II:** 8 kredilik modüldür. Öğrencilere Almanya'da dini norm ve pratikler nedeniyle ortaya çıkabilecek muhtemel sorunlar (belirli beslenme düzenlemeleri (helal-haram), okulda oruç tutmak, yüzme derslerine katılmak, kamu kurumlarında ibadet etmek vb.) hakkında genel bir bilgi sunmaktadır. Söz konusu norm ve pratiklerin amaç ve hedefleri incelenmekte, analiz edilmektedir.
- e. **İleri Modül-Pratik Teoloji:** 9 krediden meydana gelen modül, öğrencilerin kendilerinde din eğitiminde kullanılacak didaktik yöntem ve teknikleri, din öğretimi teknolojileri ve materyal geliştirme bilgi ve becerilerini geliştirmelerine hizmet etmektedir.
- f. **Temel Modül-Tarihsel Teoloji:** 5 kredilik bu modül, İslam dünyasında meydana gelen gelişmeleri, bir diğer ifadeyle 7. Yüzyıldan başlayarak günümüze kadar yaşanan gelişmeleri (Emeviler ve Abbasiler dönemi, Moğol İstilasası, Babürler, Safeviler, Osmanlılar vb.) ana hatlarıyla ele almaktadır. Avrupalılar ile Müslümanlar arasındaki karşılaşmalar ve bunların sonucunda ortaya çıkan politikalar, toplum ve din arasındaki ilişkiler gibi tematik konulara yer verilmektedir.

²⁵ Westfälische Wilhelms-Universität Münster (Uni-Muenster), “Erste Ordnung zur Änderung der Prüfungsordnung für das Fach „Islamische Religionslehre“ zur Rahmenordnung für die Bachelorprüfungen innerhalb des Studiums für das Lehramt an Grundschulen an der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster” (Erişim 5 Kasım 2021).

g. Temel Modül-Sistemik İslam Teolojisi (Kelam): 6 kredilik Kelam modülü, öğrencilerin İslam dininin inanç esasları, Tanrı tasavvuru ve vahiy teorileriyle tanışmalarını hedeflemektedir. Odak noktası, dini muhtevanın muhatabına iletilebilirliği ve bu muhtevanın rasyonelliği sorunudur.

Giessen Üniversitesi İslam Din Dersi Öğretmenliği Lisans Programı ise dört alan modülünden ve 38 alan kredisinden oluşmaktadır. Bu modüller ve aldıkları krediler şu şekildedir:²⁶

- a. İslam'ın Teolojik Temelleri ve Ana kaynakları:** 10 kredilik bu modül temel inanç esaslarını, temel teolojik/kelami soru ve sorunları, mezheplerin/ekollerin öğretileri ve bunların Avrupa'daki Müslümanlar için önemini, İslam'ın ana kaynakları olan Kur'an ve Sünneti, Arap dilinin yapı ve biçimlerini içermektedir. Ayrıca İslam din öğretimine konu edilen bilgiye/muhtevaya ve bunların temel kaynaklarına değinilmektedir.
- b. Geçmiş ve Günümüzdeki Dini Uygulamalar:** 8 kredilik bu modülde, Kur'an ve Sünnetin Müslümanlar için ne anlam ifade ettiği, Hz. Muhammed'in biyografisi ve Müslümanlar için bir rol model oluşu; İslam tarihinin temelleri, iman-amel ilişkisi, dini normlar ve ahlakın temel alanları, dini gün ve geceler ile İslam'ın manevi ve estetik boyutları konuları ele alınmaktadır.
- c. İslam Din Eğitimi:** 8 krediye sahip bu modül, İslam din eğitiminin dinlerarası, mezheplerarası ve kültürlerarası boyutları, çocukların sosyo-ekonomik durumlarının ve gelişimsel-psikolojik özelliklerinin İslam din dersleri için anlamı, İslam din derslerinin pedagojik ve teolojik temelleri, din eğitimi yöntem ve teknikleri ile din eğitimi modelleri, kuram ve yaklaşımları konularından meydana gelmektedir.
- d. Öğretmenlik Uygulaması:** Bir başka ifadeyle staj modülüdür. 12 kredilik bu modülde din dersi öğretim programları, müfredatlar, ders tasarımları, dini içerikler ve bunların didaktik boyutları ile değerlendirme süreçleri gibi konulara yer verilmektedir.

Tübingen Üniversitesi İslam Din Dersi Öğretmenliği Lisans Programı toplam 13 alan modülü altında düzenlenmiştir. Bu modüller şunlardır:²⁷

- a. İslam Teolojisine Giriş:** 6 kredilik bir modülüdür. İslam teolojisinin ve tarihinin yanı sıra teolojik düşüncenin çeşitli alanlarına ilişkin sorulara, yaklaşımlara ve bakış açlarına genel bir yaklaşım sunulmaya çalışılan modülde, İslam teolojisinin temellerine, Kur'an

²⁶ Uni-Giessen, "Studien- und Prüfungsordnung".

²⁷ Zentrum für islamische Theologie (ZITH), "Modulhandbuch Bachelor of Education Lehramt Gymnasium Hauptfach Islamische Religionslehre" (Erişim 5 Aralık 2021).

- tefsirine, İslam hukukuna, İslam inanç esaslarına, tasavvuf, felsefe, ibadet ve kelim gibi İslam teolojisinin çeşitli disiplinlerinin temel özelliklerine yer verilmektedir.
- b. İslam Tarihi:** 6 krediden oluşmaktadır. “Cahiliye” olarak adlandırılan İslam öncesi dönemden günümüze kadar İslam tarihine, İslam medeniyetinin farklı dönemlerdeki tezahürlerine, Hz. Peygamberin biyografisine değinmektedir.
- c. Kur’an Çalışmaları-Tefsir:** Modül 9 kredidir. Kur'an-ı Kerim'in bilimsel olarak incelenmesi, klasik ve çağdaş Kur'an tefsirlerinin analiz edilmesi söz konusu olmakta, Kur'an ayetleri üzerine çağdaş söylemlere yer verilmektedir.
- d. İslam Hukuku-Fıkıh:** 6 kredilik bir modüldür. Öğrencilere hukuk terminolojisi, İslam hukuku ve hukuk metodolojisinin kökeni ve gelişimi hakkında derinlemesine ve yansıtıcı bilgi verilmeye çalışılmakta, İslam hukukunun temellerine, Avrupalı Müslümanların güncel hukuki soru ve sorunlarına temas edilmektedir.
- e. İslam Din Eğitimi I ve İslam Din Eğitimi II:** Toplamda 9 (3+6) kredi olan bu modüller, din eğitimi teori ve yaklaşımlarının, yöntem ve tekniklerinin ele alındığı, Müslüman öğrencilerin (öğrenme) yaşantılarının, deneyim ve tecrübelerinin dikkate alındığı, çocukların/gençlerin dindarlığının gelişimsel-psikolojik ve toplumsal temelleri ile çoğulculuk, ateizm ve agnostisizm konularının yer aldığı modüllerdir.
- f. İnanç Esasları-Akaid:** 6 kredilik bu modül, mezhepler arasındaki farklılıklara, inanç esaslarına ilişkin tartışmaların farklı yönlerine, mezhepler arasındaki farklılıkların/tartışmaların İslam tarihinin zenginleşmesine olan katkısına, mezheplerin ortaya çıkış serüvenine değinmektedir.
- g. Hadis:** 6 kredilik Hadis Modülünde, hadis ilminin metodolojisi, hadis geleneğinin konu ve alanları, İslam inancının bir temeli olarak hadis, Batı modern bilimlerinde hadis konularına yer verilmektedir.
- h.** 6 kredisi olan “**İslam ve Diğer Dinler**” modülü İslam/Müslüman bakış açısıyla diğer dinlere, dünya dinleri arasındaki benzerliklere ve farklılıklara, din bilimleri ve bunların temel kavramlarına değinmektedir.
- i.** Din sosyolojisinin temel soru ve teorileri, İslam sosyolojisi, sosyolojinin klasikleri, İslam ahlakının metotları, klasik İslam ahlakı teorileri, 9 kredilik “**İslam ve Toplum**” modülünün konuları arasında yer almaktadır.
- j.** 6 kredilik “**Hermenötik**”, bir diğer ifadeyle metin ve bağlam modülü, dini metinlerin değerlendirilmesi, dini metinlerin ele alınmasında kültür-din ilişkisi, metin analizinde hermeneutik, yapısalcılık vb. yaklaşımlar konularına yer vermektedir.

Tablo 4'te de görüldüğü üzere Münster, Giessen ve Tübingen üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği öğretim programlarında yer alan dersler daha çok konu alanı bilgisi

ağırlıklıdır. Öğretmenlik mesleğine dönük uygulamalar ise üniversite öğrenimi sonrasında başlamaktadır.

Tablo 5: Alan Modülleri ve Kredileri (Ortaöğretim Kurumları Öğretmenliği İçin)

	Münster Üniversitesi	Frankfurt Üniversitesi
Alan Modülleri ve Kredileri	Temel Modül - Dil Bilgisi I (6 Kredi)	İslam'a Giriş (8 Kredi)
	İleri Modül - Dil Bilgisi II (6 Kredi)	Kur'an ve İslam Din Dersi (10 Kredi)
	Temel Modül - Tarihsel Teoloji I (4 Kredi)	İslam Teolojisi ve İslam Din Dersi (8 Kredi)
	Temel Modül - Pratik Teoloji I (5 Kredi)	Hadis ve İslam Din Dersi (7 Kredi)
	Temel Modül - Pratik Teoloji II (6 Kredi)	İslam Tarihi ve İslam Din Dersi (7 Kredi)
	İleri Modül - Pratik Teoloji (6 Kredi)	Toplum ve İslam Din Dersi (6 Kredi)
	Temel Modül - Tefsir (5 Kredi)	İslam Din Eğitimi Pedagojisi (7 Kredi)
	İleri Modül - Tefsir (5 Kredi)	
	Temel Modül - Sistemantik İslam Teolojisi (5 Kredi)	
	İleri Modül - Sistemantik İslam Teolojisi (6 Kredi)	

Temel Modül – Din İçi ve
Dinlerarası Teoloji (5 Kredi)

İleri Modül – Din İçi ve Dinlerarası
Teoloji (5 Kredi)

Toplam Kredi

64

53

Tablo 5, İslam din dersi öğretmenliği (ortaöğretim kurumları öğretmenliği için) öğretim programlarının modüler bir yapıda olduğunu göstermektedir. Öğretime konu edilecek dersler ise yine bu modüllerin altında yer almaktadır. Münster ve Frankfurt üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği programları karşılaştırıldığında benzerliklerin yanında farklılıkların da olduğu görülmektedir. Söz konusu programlar arasında dikkat çeken ilk fark modül ve kredi (AKTS değil) sayılarındanadır. Münster Üniversitesi İslam Din Dersi Öğretmenliği Programı toplam 12 alan modülü ve 64 krediden oluşurken, Frankfurt Üniversitesi İslam Din Dersi Öğretmenliği Programı toplam 7 alan modülü ve 53 krediye sahiptir. Her iki programın alan modülleri arasında bazı farklılıklar olmakla birlikte birtakım benzerlikler de bulunmaktadır. Modüllerin isimlendirilmesi ve kredileri farklı olmakla birlikte ders konuları ile muhtevanın birbiriyle örtüştüğü görülmektedir. Modüller ve içerikleri incelendiğinde, söz konusu lisans programlarında aynı/benzer alan ders ve içeriklerine yer verildiği söylenebilir.

Münster Üniversitesi İslam Din Dersi Öğretmenliği Lisans Programı, Tablo 5'te de görüldüğü üzere 12 alan modülünden oluşmaktadır. Bu modüller şunlardır:²⁸

- a. Bu modüllerden ilki, “**Temel Modül-Dil Bilgisi I**” modülüdür. Toplam 6 krediye sahip olan bu modül Arapça öğretimiyle ilgilidir. Odak noktası yazım kuralları, fonolojinin temelleri, morfoloji ve kelimelerin oluşumu olan dil bilgisi modülü, ayrıca temellerini Kur'an, hadis, kelâm, felsefe ve tarih bilimlerinden alan teolojik ve dini-pedagojik terimleri konu edinmektedir. Bu modül dil bilgisi (gramer) ve dil alıştırma (uygulama) bölümlerine ayrılmıştır. Öğrenciler bir taraftan Arapçanın teorik boyutunu

²⁸ Westfälische Wilhelms-Universität Münster (Uni-Muenster), “Erste Ordnung zur Änderung der Prüfungsordnung für das Fach „Islamische Religionslehre“ zur Rahmenordnung für die Bachelorprüfungen innerhalb des Studiums für das Lehramt an Haupt-, Real-, Sekundar- und Gesamtschulen an der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster” (Erişim 5 Kasım 2021).

- öğrenirken diğer taraftan edindikleri teorik bilgileri aktif olarak kullanma imkân ve fırsatı bulmaktadır.
- b. İleri Modül-Dil Bilgisi II (6 Kredi):** Bu modül bir önceki modülün devamı niteliğindedir. Burada, Dil Bilgisi I'de öğrenilen gramer ve sözdizimsel yapılara devam edilmektedir. Arapçanın temel söz dizim yapılarına değinilmekte, standart Arapça bilgisi derinleştirilmektedir. Ayrıca İslam din eğitiminin temel kavramları aktarılmakta ve analiz edilmektedir.
- c. Temel Modül-Tarihsel Teoloji I:** 4 kredilik bu modül, İslam dünyasında meydana gelen gelişmeleri, bir diğer ifadeyle 7. Yüzyıldan başlayarak günümüze kadar yaşanan gelişmeleri ana hatlarıyla ele almaktadır. Avrupalılar ile Müslümanlar arasındaki karşılaşmalar ve bunların sonucunda gelişen yeni durum ve politikalar, toplum ve din arasındaki ilişkiler gibi tematik konular bu modülde yer alan diğer konulardır.
- d. Temel Modül-Pratik Teoloji I:** 5 kredilik bu modül, pratik teolojinin farklı alanlarına genel bir bakış açısı sunmaktadır. Burada İslam hukuku terimlerine, bunların modern Avrupa hukuk terimleriyle olan ilişkilerine değinilmektedir. Almanya'daki Müslümanları etkileyen güncel konular (şiddet, radikalleşme, İslam'ın barış potansiyeli vb.) ele alınmaktadır.
- e.** 6 kredilik **“Temel Modül-Pratik Teoloji II,”** modülünde, **“Pratik Teoloji I”** modülü konularına ilaveten klasik fıkıh disiplinlerine ve bunların teolojik ve felsefi argümanlarına genel bir giriş yapılmaktadır.
- f. İleri Modül-Pratik Teoloji:** Burada öğrencilerin din eğitiminin didaktik yöntem ve teknikleriyle karşılaşmalarını sağlanmaktadır. Eğitim durumları, öğretme ve öğrenme süreçleri arasındaki etkileşimler öğretim materyallerinden hareketle işlenmekte, edinilen bilgi ve becerilerin kalıcılığı ve etkililiği için önlemler alınmaktadır.
- g.** 5 kredilik **“Temel Modül-Tefsir”** modülü, **“Kur'an Çalışmalarına Giriş”** ile **“Hadis Çalışmalarına Giriş”** derslerinden oluşmaktadır. Kur'an Çalışmalarına Giriş; Kur'an'ın estetik ve karakteristik özelliklerinin yanı sıra onun nazil olması, derlenmesi ve mushaf haline getirilmesi süreçlerine ilişkin bilgilere yer vermektedir. Hadis Çalışmalarına Giriş ise hadis araştırmaları, sistematik hadis çalışmaları ve hadis yorumu ile ilgilenmektedir.
- h. “İleri Modül-Tefsir”** bir önceki modülün devamı niteliğindedir. Burada, Kur'an'ı ve ayetlerini anlamak için işe koşulan hermenötik (metin-bağlam) yaklaşımlar hakkında bilgi verilmektedir. Bu amaçla epistemolojinin temellerine ve modern tefsir yaklaşımlarına değinilmektedir.
- i.** Bir diğer modül, 5 krediye sahip **“Temel Modül-Sistematik İslam Teolojisi”** modülüdür. Bu modül, kelimelerin klasik temel sorularını ele almaktadır. Tanrı'nın varlığına,

birliğine, sıfatlarına ve inanç esaslarına ilişkin sorular büyük bir öneme sahiptir. Burada öğrencilerin, İslam teolojisinin geleneksel konularıyla ilgili çağdaş yorumlar ile modern söylemlerle tanışmaları hedeflenmektedir.

- j. “Temel Modül-Sistemantik İslam Teolojisi” modülünün devamı niteliğinde olan “**İleri Modül-Sistemantik İslam Teolojisi**” modülü, İslam ahlakının ve felsefesinin temellerine, önemli Müslüman düşünür ve filozoflara ve bunların İslam teolojisi üzerindeki etkilerine yer vermektedir.
- k. **Temel Modül-Din İçi ve Dinlerarası Teoloji:** 5 krediye sahip bu modülde öğrenciler, Şiiliğin temellerine ve gelişim sürecine ilişkin bilgiler edinirken, bunları Sünnilik ile karşılaştırmakta, benzerlikler ve farklılıklar üzerinde çalışmaktadır. Burada, din içi yorumların yanı sıra diğer dinler konusuna da girilmektedir. Böylece öğrencilerin dinler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmaktadır.
- l. **İleri Modül-Din İçi ve Dinlerarası Teoloji:** Temel Modül-Din İçi ve Dinlerarası Teoloji modülünün devamı niteliğinde olan bu modül, dinin toplumsal boyutlarını ve bunların toplum üzerindeki etkilerini incelemektedir. İnsanların dünya görüşlerinin arkasındaki psikolojik durumları ve sosyolojik mekanizmaları ele almakta, bir arada, barış içerisinde yaşamının önemine değinmektedir.

Frankfurt Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi İslam Dini (Islamische Religion) Programı (İslam Din Dersi Öğretmeni yetiştiren bölüm) ise yedi alan modülünden oluşmaktadır. Bunlar; İslam’a Giriş, Kur’an ve İslam Din Dersi, İslam Teolojisi ve İslam Din Dersi, Hadis ve İslam Din Dersi, İslam Tarihi ve İslam Din Dersi, Toplum ve İslam Din Dersi ile İslam Din Eğitimi Pedagojisi modülleridir.²⁹

- a. **İslam’a Giriş:** Bu modül 8 krediye sahiptir. İslam dininin temelleri üzerine bir giriş dersi mahiyetindedir. Burada bir din ve yaşam biçimi olarak İslam'ın temellerine ve kaynaklarına, öğretilerine, emir ve yasalarına, tarih içerisindeki gelişim sürecine yer verilmektedir.
- b. 10 kredilik “**Kur’an ve İslam Din Dersi**” modülü ise Kur’an bilimi ve Kur’an tefsiri ile ilgilenmektedir. Kur'an yorumunun tarihi ve sistematiğine; ayrıca tefsir ve Kur'an araştırmalarının tarihi kökenleri ile gelişim sürecine odaklanmaktadır.

²⁹ Unireport Satzungen und Ordnungen (Unireport), *Fachspezifischer Anhang für das Studienfach Islamische Religion im Studiengang Lehramt an Haupt- und Realschule* (Frankfurt: Präsidentin der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, 2016a), 2-11.

- c. **İslam Teolojisi ve İslam Din Dersi:** 8 kredilik modülde İslam'ın ilk dönemlerinde ortaya çıkmış teolojik sorunlara ve kelam tartışmalarına yer verilmekte, ilk fikhî ve itikadî mezheplere (Mâtûridîyye, Mu'tezile, Cebriyye, Kaderiyye vb.) değinilmektedir.
- d. 7 krediye sahip olan "**Hadis ve İslam Din Dersi**" modülünde, hadis ilimlerinin ve onun edebi yönünün temelleri ile gelişim süreci ele alınmaktadır.
- e. 7 kredilik "**İslam Tarihi ve İslam Din Dersi**" modülünde İslam'ın erken tarihi ve geniş coğrafyalara yayılma süreci, Hz. Muhammed'in vefatından günümüze siyasi gelişmeler, İslam toplumlarının dünü ve bugünü, İslam tarihi ve İslam tarihçiliğinin kaynaklarına değinilmektedir.
- f. **Toplum ve İslam Din Dersi:** Programda yer alan bir diğer modüldür. 6 krediye sahiptir. Burada dini/teolojik olanın kültürel ve sosyolojik alanla ilişkisine, Müslümanların içinde buldukları yaşam koşullarına, bunların hukuki, kamusal ve eğitsel referanslarına yer verilmektedir.
- g. **İslam Din Eğitimi Pedagojisi:** Programın son modülüdür. 7 krediliktir. İslam felsefesinin, ahlakının ve tasavvufunun boyutlarına, İslam'ın insan tasavvuruna, öğrencilerin sosyal, gelişimsel ve psikolojik özelliklerine temas edilmektedir.³⁰

3. Mezuniyet Şartlarına İlişkin Bulgular

Münster, Frankfurt/Giessen ve Tübingen üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği lisans programları mezuniyet şartları açısından incelenmiş ve sonuçlar tablo 6'da sunulmuştur:

Tablo 6: Mezuniyet Şartları

Münster Üniversitesi	Frankfurt/Giessen Üniversiteleri	Tübingen Üniversitesi
Kredi Sayısı	Kredi Sayısı	Kredi Sayısı
Bitirme Tezi	Bitirme Tezi	Bitirme Tezi

³⁰ Unireport, *Fachspezifischer Anhang für das Studienfach Islamische Religion im Studiengang Lehramt an Haupt- und Realschule*, 2-11.

Tablo 6'da da görüldüğü üzere, bir öğrencinin İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarından mezun olabilmesi için her bir alan modülü için belirlenen toplam krediyi almış ve bitirme tezini başarıyla tamamlamış olması gerekmektedir.³¹ Ancak İslam Din Dersi öğretmenliği lisans programlarından mezun olabilmek için alınması gereken krediler elbette bunlarla sınırlı değildir. Nitekim Almanya'da öğretmenlik, iki alan eğitimine dayanmaktadır. İslam din dersi öğretmeni olmak isteyen adayların, bu alanının yanı sıra ikinci bir alana (ör. matematik öğretmenliği) daha sahip olmaları gerekmektedir. Böylece öğretmen adaylarının, söz konusu lisans programından mezun olabilmeleri için İslam Din Dersi Öğretmenliği alan kredilerinin yanı sıra ikinci bir alan kredileri ile eğitim bilimleri kredilerine sahip olmaları gerekmektedir.³² Öğretmen adaylarının söz konusu kredileri alabilmeleri için ilgili sınavlara (yazılı sınav, sözlü sınav, dönem ödevi vb.) girmiş ve bu sınavları başarıyla geçmiş olmaları gerekmektedir. Bachelor, bir diğer ifadeyle lisans eğitimini başarıyla tamamlayan öğrencilere "Bachelor of Arts" unvanı verilmektedir. Ancak bu unvan, örgün eğitim kurumlarında öğretmenlik yapabilmek için yeterli değildir. Öğretmen adaylarının mezun olduktan sonra aday öğretmenlik sürecini tamamlamaları ve devlet tarafından düzenlenecek sınavdan (Staatsprüfung) başarılı olmaları gerekmektedir.³³

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada Münster, Frankfurt/Giessen ve Tübingen üniversiteleri İslam din dersi öğretmenliği lisans programları öğrenci kabul şartları, öğrenim süreleri, alan modülleri ve bunların kredileri ile mezuniyet şartları açısından karşılaştırılmış, programlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ilgili üniversitelerin resmi internet sitelerinden temin edilen İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarından, öğretmen eğitimi, öğretmen yetiştirme ve atama mevzuatlarıyla ilgili dokümanlardan, ulaşılabilen tüm veri tabanlarından, ilgili kurumların yayınlarından, eğitim ağlarının elektronik sayfalarından istifade edilmiş, basılı bilimsel kaynaklardan yararlanılmıştır.

³¹ Uni-Tuebingen, "Zentrum für Islamische Theologie".

³² ZIT, "Lehramtsstudium: Islamische Religionslehre".

³³ Europäische Exekutivagentur für Bildung und Kultur (Eurydice), *Der Lehrerberuf in Europa: Praxis, Wahrnehmungen und politische Maßnahmen* (Luxemburg: Amt für Veröffentlichungen der Europäischen Union, 2015), 44; Bernd Oehmig, *Erfolgreiches Referendariat. Hinweise und Hilfen Für Schule und Lehramtspraktika* (Frankfurt a. M.: Lang Verlag, 2005); Ministerium für Schule und Bildung des Landes Nordrhein-Westfalen (Schulministerium NRW), "Ordnung des Vorbereitungsdienstes und der Staatsprüfung für Lehrämter an Schulen" (Erişim 11 Aralık 2021); Thorsten Vehslage vd., *Referendariat und Berufseinstieg. Stationen – Chancen – Bewerbung* (München: C.H. Beck, 2007).

Söz konusu üniversitelerin İslam din dersi öğretmenliği lisans programları öğrenci kabul şartları açısından incelendiğinde, ele alınan üniversiteler arasında benzerlikler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Almanya’da öğrenciler okul türü ve akademik başarılarına göre çeşitli yükseköğretim kurumlarına (üniversiteler ya da yüksekokullar) devam edebilirler.³⁴ Bu durum genelde öğretmenlik programları, özelde İslam din dersi öğretmenliği lisans programları için de geçerlidir. Almanya’da öğrenciler, Abitur sınavından aldıkları sonuçlara göre ilköğretim, ortaöğretim-I veya ortaöğretim-II seviyesinde İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarına başvuruda bulunabilmektedir. Bununla birlikte yüksekokul mezunu olan adaylar da söz konusu lisans programlarına kayıt yaptırabilmektedir. Aykaç, Kabaran ve Bilgin (2014) tarafından öğretmen yetiştirme uygulamaları üzerine yürütülen bir araştırmada, Almanya’da öğretmen yetiştiren kurumlara girişte Abitur sınavından (lise bitirme sınavı) başarılı olma şartı arandığı tespit edilmiştir. Erben-Keçici’nin (2011) yürütmüş olduğu bir başka araştırmada da üniversiteye girişte lise bitirme sınavı sonucunda alınabilen ve üniversiteye doğrudan giriş hakkı veren Abitur diplomasına sahip olunması gerektiği belirlenmiştir. Aynı araştırma sonucuna göre Abitur diplomasına sahip olanlar üniversitelerin öğretmenlik bölümlerine doğrudan kayıt yaptırabilmektedir. Üstün ve Deregözü’de (2020) alınan Abitur diplomalarının öğrencilere üniversite programlarına başvuru hakkı tanıdığını tespit etmiştir. Benzer bir sonuca Baki ve Bektaş-Baki (2016) tarafından yapılan çalışmada ulaşılmıştır. Buna göre Almanya’da öğretmenlik programlarına başvurmak için Abitur diploması yeterlidir. Bunun dışında herhangi bir merkezi sınav uygulanmamaktadır.³⁵ Bu çerçevede İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarına başvuracak adayların lisenin (Gymnasium) son sınıfında girdikleri Abitur sınavından başarılı olmaları gerektiğini ifade etmek mümkündür.

İlgili üniversitelerin İslam din dersi öğretmenliği lisans programları öğrenim süreleri bakımından incelendiğinde, üniversiteler arasında bir takım farklar olduğu görülmüştür. Buna göre; İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarının öğrenim süreleri, ilköğretim ve ortaöğretim-I kademesi öğretmenliği için 6-7 dönem arasında değişirken, bu süre ortaöğretim-II kademesi öğretmenliği için 9-10 dönem arasında sürmektedir. Aykaç, Kabaran ve Bilgin (2014) tarafından yürütülen çalışmada, öğretmen yetiştiren kurumların öğrenim sürelerinin 6-8 dönem arasında değiştiği ifade edilmiştir. Ancak bu sürelerin ilköğretim, ortaöğretim-I ve ortaöğretim-II kademelerinden hangisi için geçerli olduğuna değinilmemiştir. Erben-Keçici (2011) tarafından yapılan araştırmada ise üniversite eğitiminin ilköğretim ile ortaöğretim 1.

³⁴ Sinem Sözen - Ayşegül Çabuk, “Türkiye, Avusturya ve Almanya Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin İncelenmesi”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2013), 223.

³⁵ Muhammet Koçak, “Türk ve Alman Eğitim Sistemlerinde Yükseköğretime Geçiş Süreci”, *The Journal of Language and Linguistic Studies* 8/1 (2012), 157.

kademe öğretmenliği için 7 dönem, ortaöğretim 2. kademe için 9 dönem sürdüğü tespit edilmiştir. Bu noktada öğrenim süreleri arasındaki farklılığın en önemli sebebinin eyaletler arasındaki farklılıklar olduğunu belirtmek gerekir. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere öğretmen eğitimi, Almanya'nın siyasal yapılanmasına da uygun olarak eyaletlerin sorumluluğundadır.

Çalışmaya dâhil edilen üniversitelerin İslam din dersi öğretmenliği lisans programları alan modülleri ve bunların kredileri açısından değerlendirildiğinde, söz konusu üniversitelerin ilgili programları arasında birtakım benzerliklerin yanında bazı farkların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu benzerliklerin başında, İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarının tamamının modüler bir yapıda olması gelmektedir. Buna göre bütün dersler söz konusu modüllerin altında yer almaktadır. Öğretim programları arasında dikkat çeken en önemli fark ise modül ve kredi sayılarında ortaya çıkmaktadır. Çalışmada, ilgili üniversitelerin İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarının alan modüllerinin farklı isimlerle adlandırıldığı, farklı alan modülleri ile kredi sayılarına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak modüllerin isimlendirilmesi ve kredi sayıları farklı olmakla birlikte, modüllerin altında yer alan konu ve içeriklerin örtüştüğü de görülmüştür. Buna göre söz konusu lisans programlarında aynı/benzer alan dersleri ile muhtevaya yer verildiği ifade edilebilir.

Bu noktada söz konusu farklılığın çeşitli nedenleri bulunduğunu belirtmek gerekir. Bunların başında eyalet sistemi ile yönetilen Almanya'da üniversiteler de dâhil bütün örgün eğitim kurumlarının eğitim-öğretim faaliyetlerini eyalet hükümetlerine bağlı olarak sürdürmeleri gelmektedir. Federal Almanya'da 16 eyalet bulunmakta ve her bir eyaletin eğitim sistemi ve öğretim süreleri birbirlerinden farklılaşabilmektedir. Bu durum eyaletler arasında öğretim programları ve bunların uygulanmasında bazı farklılıklarının ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmaktadır.³⁶ Bahsi geçen farklılığın bir diğer nedeni ise Almanya'da üniversiteler üzerinde YÖK benzeri merkezi bir otoritenin/kurumun bulunmamasıdır.

İslam din dersi öğretmeni olmak isteyen adayların ikinci bir branş (ör. tarih, sanat veya biyoloji öğretmenliği) eğitimi daha almaları gerekmektedir. Bu durum İslam din dersi öğretmenliği programlarına özel bir durum değildir. Diğer öğretmenlik programlarında da öğretmen adaylarından farklı bir alanda daha uzmanlaşması beklenmektedir. Baki ve Bektaş-Baki (2016) tarafından matematik öğretmenliği programları üzerine yapılan çalışmada, Almanya'da matematik öğretmeni yetiştiren kurumların öğrencilerinden matematik alanının yanı sıra ikinci bir alanda daha eğitim almalarının istendiği tespit edilmiştir. İslam din dersi

³⁶ Selçuk Uygun - Gürkan Ergen - İbrahim Hakkı Öztürk, "Türkiye, Almanya ve Fransa'da Öğretmen Eğitimi Programlarında Uygulama Eğitiminin Karşılaştırılması", *İlköğretim Online* 10/2 (2011), 395.

öğretmeni adaylarının bir başka branşta daha uzmanlaşması, onların İslam din dersi öğretmenliğinin yanı sıra bir başka alanda daha görev yapabilmesine de olanak sağlamaktadır.

Öğretmen adaylarının ayrıca eğitim bilimleri modüllerini de başarıyla tamamlamış ve gerekli kredileri almış olmaları gerekmektedir. Erben-Keçici (2011) tarafından yürütülen çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre öğretmen adaylarından iki alanda, alan bilgisi ve eğitim bilimleri alanında eğitim almaları beklenmektedir.

Çalışmada ele alınan üniversitelerin İslam din dersi öğretmenliği lisans programları mezuniyet şartları açısından değerlendirildiğinde, üniversiteler arasında benzerlikler olduğu görülmüştür. Buna göre öğrencilerin İslam din dersi öğretmenliği lisans programlarından mezun olabilmeleri için her bir alan modülü için belirlenen krediyi almış ve bitirme tezini başarıyla tamamlamış olmaları gerekmektedir. Üstün ve Deregözü (2020) tarafından yürütülen bir araştırmada da Almanya'da öğrenim gören öğretmen adaylarından öğretim programında yer alan dersleri geçmelerinin ve bitirme tezini yazmış olmalarının beklendiği ifade edilmiştir. Aynı araştırmaya göre öğrencilerden, bitirme tezinin yanında üniversite tarafından görevlendirilmiş bir heyet önünde ders anlatmaları ve öğretmenlik uygulamalarını (staj) tamamlamaları istenmektedir. Öğrenciler ancak bu şartlar yerine getirildiğinde öğretmenlik programlarından mezun olabilmektedir. Buna göre öğretmen adaylarının söz konusu kredileri alabilmeleri için ilgili sınavlara (yazılı sınav, sözlü sınav, bitirme tezi vb.) girmiş ve bu sınavları başarıyla geçmiş olmaları gerekmektedir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Öğretmen adayları İslam din dersi öğretmeni yetiştiren lisans programlarına kabul edilirken Abitur sınavına ek olarak özel yetenek sınavı da uygulanabilir.
- Federal Anayasa'nın 7. maddesine göre "dini toplulukların ilkelerine uygun olarak" düzenlenen din dersleri, bu iş için eğitim almış kişiler tarafından verilmelidir. Bu noktada din dersi verecek öğretmenlerde aranan ilk şart, bunların ders vereceği öğrencilerle aynı inancı paylaşmaları, ilgili dini topluluğa mensup olmaları ve yine ilgili dini topluluktan icazet/olur almış olmalarıdır. Buna göre, söz konusu programlara öğrenci kabulünde öğretmen adaylarının dini mensubiyetleri öğrenci kabul şartlarına eklenebilir.
- Almanya'da üniversiteler her ne kadar faaliyetlerini eyalet hükümetlerine bağlı olarak sürdürseler de ve üniversiteler üzerinde herhangi bir merkezi otorite/kurum

bulunmasa da İslam din dersi öğretmeni yetiştiren kurumların öğretim programları arasında belli bir standart belirlenebilir.

Kaynakça

Alkan, Cevat. “Modüler Programlama ve Türkiye’de Uygulama”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 6/2 (1989), 117-128.

Aykaç, Necdet – Kabaran, Hasret – Bilgin, Hilal. “Türkiye’de ve Bazı Avrupa Birliği Ülkelerindeki Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarının Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi (Almanya, Finlandiya, Fransa, İngiltere Ve Türkiye Örneği)”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/3 (2014), 279-292.

Baki, Adnan - Bektaş Baki, Bahar. “Türkiye ve Almanya’nın Ortaokul Matematik Öğretmeni Yetiştirme Programlarının Karşılaştırması”. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education* 7/1 (2016), 229-258.

DIRS, Department Islamisch-Religiöse Studien. “Über Uns”. Erişim 12 Kasım 2021. <https://www.dirs.phil.fau.de/>

Erben-Keçici, Sayime. “Almanya’da Öğretmen Eğitimi”. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 34 (2011), 117-132.

Eurydice, Europäische Exekutivagentur für Bildung und Kultur. *Der Lehrerberuf in Europa: Praxis, Wahrnehmungen und politische Maßnahmen*. Luxemburg: Amt für Veröffentlichungen der Europäischen Union, 2015.

Hu-Berlin, Humboldt-Universität zu Berlin. “Bildung an Grundschulen”. Erişim 8 Kasım 2021. <https://www.hu-berlin.de/de/studium/beratung/angebot/sgb/gpaed>

Khorchide, Mouhanad. “Wie Viel Staat Braucht Der İslamische Religionsunterricht In Europa? Ein Vergleich Der Situation Des Religionsunterrichts In Österreich und Deutschland”. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft* 37/4 (2008), 467-482.

Koçak, Muhammed. “Türk ve Alman Eğitim Sistemlerinde Yükseköğretime Geçiş Süreci”. *The Journal of Language and Linguistic Studies* 8/1 (2012), 148-167.

Kuş, Metin. *Türkiye’de Uygulanan Abitur Programlarının Değerlendirilmesi: Bir Durum Çalışması*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

MI, Mediendienst-Integration. “İslam und Muslime”. Erişim 5 Kasım 2021. <https://.de/gruppen/islam-und-muslime.html>

Neumann, Marko. *Das Abitur in Deutschland – Aktuelle Entwicklungen und Herausforderungen im Überblick*. Wiesbaden: Springer, 1. Basım, 2014.

Oehmig, Bernd. *Erfolgreiches Referendariat. Hinweise und Hilfen Für Schule und Lehramtspraktika*. Frankfurt a. M.: Lang Verlag, 1. Basım, 2005.

Ph-Ludwigsburg, Pädagogische Hochschule Ludwigsburg. “Islamische Theologie/Religionspädagogik”. Erişim 28 Ekim 2021. <https://www.ph-ludwigsburg.de/fakultaet-1/institut-fuer-theologie/islam-theologie>

Ph-Weingarten, Pädagogische Hochschule Weingarten. “Islamische Religionslehre/Religionspädagogik”. Erişim 28 Ekim 2021. <https://islamische-theologie.ph-weingarten.de/>

Schammann, Hannes - Younso, Christin. “Endlich Licht in einer dunklen Ecke? Hürden und Angebote für Geflüchtete im tertiären Bildungsbereich”. *Zeitschrift für internationale Bildungsforschung und Entwicklungspädagogik* 1 (2017), 11.

Schulministerium NRW, Ministerium für Schule und Bildung des Landes Nordrhein-Westfalen. “Ordnung des Vorbereitungsdienstes und der Staatsprüfung für Lehrämter an Schulen”. Erişim 11 Aralık 2021. https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_text_anzeigen?v_id=10000000000000000681

Sözen, Sinem - Çabuk, Ayşegül. “Türkiye, Avusturya ve Almanya Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin İncelenmesi”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2013), 213-230.

Uni-Frankfurt, Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt. “Institut für Studien der Kultur und Religion des Islam”. Erişim 9 Aralık 2021. https://www.uni-frankfurt.de/42914384/Das_Institut_im_Profil

Uni-Giessen, Justus-Liebig-Universität Gießen. “Professur für Islamische Theologie und ihre Didaktik”. Erişim 8 Ekim 2021. <https://www.uni-giessen.de/fbz/fb04/institute/islamtheo>

Uni-Giessen, Justus-Liebig-Universität Gießen. “Studien- und Prüfungsordnung Lehramt an Grundschulen mit dem Unterrichtsfach Islamische Religion“. Erişim 8 Ekim 2021. https://www.uni-giessen.de/mug/7/7-80-studien-und-prufungsordnungen-modularisierte-lehramter/7_81_00IR

Uni-Muenster, Westfälische Wilhelms-Universität Münster. “Erste Ordnung zur Änderung der Prüfungsordnung für das Fach „Islamische Religionslehre“ zur Rahmenordnung für die Bachelorprüfungen innerhalb des Studiums für das Lehramt an Grundschulen an der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster”. Erişim 5 Kasım 2021. https://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/zit/fachpr_fungsordnung_f_r_den_bachelorstudiengang_islamische_religionslehre_lehramt_f_r_die_grundschule

Uni-Muenster, Westfälische Wilhelms-Universität Münster. “Erste Ordnung zur Änderung der Prüfungsordnung für das Fach „Islamische Religionslehre“ zur Rahmenordnung

Sözen, A Comparison of Undergraduate Teacher Training Programs for Islamic Religion Lessons: The Example of Germany
für die Bachelorprüfungen innerhalb des Studiums für das Lehramt an Haupt-, Real-, Sekundar- und Gesamtschulen an der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster”. Erişim 5 Kasım 2021.
[https://www.uni-](https://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/zit/fachpr_fungsordnung_f_r_den_bachelorstudiengang_islamische_religionslehre_lehramt_an_haupt-_real-_sekundar-_und_gesamtschulen)

muenster.de/imperia/md/content/zit/fachpr_fungsordnung_f_r_den_bachelorstudiengang_islamische_religionslehre_lehramt_an_haupt-_real-_sekundar-_und_gesamtschulen
Uni-Osnabrueck, Universität Osnabrück. “Islamische Religion”. Erişim 15 Kasım 2021.
[https://www.uni-osnabrueck.de/studieninteressierte/studiengaenge-a-z/islamische-](https://www.uni-osnabrueck.de/studieninteressierte/studiengaenge-a-z/islamische-religion-lehramt-an-grundschulen/)

religion-lehramt-an-grundschulen/
Unireport, Unireport Satzungen und Ordnungen. *Fachspezifischer Anhang für das Studienfach Islamische Religion im Studiengang Lehramt an Haupt- und Realschule*. Frankfurt: Präsidentin der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, 2016.

Unireport, Unireport Satzungen und Ordnungen. *Fachspezifischer Anhang für das Studienfach Islamische Religion im Studiengang Lehramt an Gymnasien*. Frankfurt: Präsidentin der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, 2016.

Uni-Tuebingen, Universität Tübingen. “Zentrum für Islamische Theologie”. Erişim 18 Kasım 2021. [https://uni-tuebingen.de/fakultaeten/zentrum-fuer-islamische-](https://uni-tuebingen.de/fakultaeten/zentrum-fuer-islamische-theologie/zentrum/newsfullview-zentrum-aktuell/)

theologie/zentrum/newsfullview-zentrum-aktuell/
Uygun, Selçuk – Ergen, Gürkan – Öztürk, İbrahim Hakkı. “Türkiye, Almanya ve Fransa’da Öğretmen Eğitimi Programlarında Uygulama Eğitiminin Karşılaştırılması”. *İlköğretim Online* 10/2 (2011), 389-405.

Üstün, Bilal – Deregözü, Aysel. “Türk ve Alman Üniversitelerinde Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretmenliği Programlarının Karşılaştırılması”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/1 (2020), 85-96.

Vehslage, Thorsten vd. *Referendariat und Berufseinstieg. Stationen – Chancen – Bewerbung*. München: C.H. Beck, 1. Basım, 2007.

Wissenschaftsrat. *Empfehlungen zur Weiterentwicklung von Theologien und religionsbezogenen Wissenschaften an deutschen Hochschulen*. Köln: Sutorius, 2010.

Yıldırım, Ali – Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 10. Basım, 2016.

ZEFIS, Zentrum für Islamische Studien Frankfurt/Gießen. “Profil”. Erişim 21 Kasım 2021.
<https://www.uni-frankfurt.de/57818368/Profil>

ZIT, Zentrum für Islamische Theologie. “Lehramtsstudium: Islamische Religionslehre”.
Erişim 23 Kasım 2021. https://www.uni-muenster.de/ZIT/Studium/studium_islamische_religionslehre.html

ZITH, Zentrum für islamische Theologie. “Modulhandbuch Bachelor of Education Lehramt Gymnasium Hauptfach Islamische Religionslehre”. Erişim 5 Aralık 2021. <https://uni-tuebingen.de/studium/studienangebot/verzeichnis-der-studiengaenge/detail/course/islamische-religionslehre-lehramt-gymnasium-bachelor-of-education-hauptfach/>

Asst. Prof., Hasan SÖZEN

Extended Summary

It has been seen that Islamic Religious Education programs are opened in various higher education institutions in Germany. The main purpose of these programs, which generally provide education at undergraduate and graduate levels, is to train teachers for Islamic Religion Courses in primary and secondary schools. Another purpose of these programs is to train theologians who will enable the study of religious education and academic studies in the field of Islamic sciences.

The universities of Münster, Frankfurt-Giessen and Tübingen are the leading institutions training Islamic religion teachers in Germany. In this context, the undergraduate Islamic religion teacher training programs of Münster, Frankfurt-Giessen and Tübingen universities were compared in terms of variables such as student admission requirements, study periods, field modules and credits, and graduation conditions, and similarities and differences were tried to be determined. Master's, doctorate, course and certificate programs were excluded from the scope of the study.

The aim of this research is to examine the undergraduate Islamic religion teacher training programs of the aforementioned universities, to compare them in terms of various variables, to determine their possibilities and limits, and to develop concrete suggestions for the future in this context.

It is important to reveal the similarities and differences between the undergraduate Islamic religion teacher training programs at Münster, Frankfurt-Giessen and Tübingen universities in terms of contributing to teacher training studies. Accordingly, the study is important in terms of revealing the existing structures of institutions that train Islamic religion teachers, laying the groundwork for new studies and ultimately contributing to the development of Islamic religion teacher training programs.

Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study. For this purpose, Islamic religion teacher training programs and related documents were obtained and examined, and the similarities and differences between them were tried to be determined within the framework of the research questions.

The undergraduate Islamic religion teacher training programs obtained from the official websites of the relevant universities constitute the main data sources of the study. In addition, documents related to teacher education, teacher training and appointment legislation can be listed as other data sources of the study. Accordingly, all databases, libraries, publications of relevant institutions, electronic pages of educational networks, national and international search engines, and printed scientific resources were used during the data collection phase of the research.

In the study, descriptive analysis technique was used in order to reveal the similar and different aspects of Islamic religious teaching undergraduate programs. Accordingly, the data were analyzed with the help of codes and themes created by using the literature.

As a result of the research, it has been determined that there are some similarities and differences between the aforementioned teacher training programs. The first of these similarities is the student admission requirements. In Germany, students can apply to Islamic religion teacher training programs for primary, secondary education-I or secondary education-II, according to the results they get from the Abitur exam. At the beginning of the differences comes the duration of education. It has been observed that the teaching periods of the institutions that train Islamic religion teachers in Germany vary between 6 and 9 semesters. The most important reason for this is the differences between the states. When the Islamic religion teacher training programs of the universities included in the study are evaluated in terms of modules and their credits, it has been concluded that there are some similarities as well as some differences between the relevant programs of the aforementioned universities. At the forefront of these similarities is the modular structure of all Islamic religious teaching undergraduate programs. When the Islamic religion teacher training programs of the universities were evaluated in terms of graduation conditions, it was seen that there were similarities between the universities. Accordingly, in order to graduate from undergraduate Islamic religion teacher training programs, students must have taken the credit determined for each field module and successfully completed the graduation thesis.

In the light of the results obtained from the study, some suggestions have been developed. According to this; while the teacher candidates are admitted to undergraduate programs that train Islamic religion teachers, they should not only be accepted according to the results they obtained from the Abitur exam, but should also be subjected to a special talent exam. According to Article 7 of the Federal Constitution, religious classes held "in accordance with the principles of religious communities" must be given by persons trained for this job. At this point, the first condition sought for those who will teach religion is that they share the same belief with the students they will teach, that they belong to the relevant religious community, and that they have received approval from the relevant religious community. Accordingly, religious affiliation should also be taken into account in the admission to the undergraduate programs. Although universities in Germany continue their activities under state governments and there is no central authority/institution over universities, the differences between the curricula of institutions that train Islamic religion teachers should be eliminated and a certain standard should be established.

Keywords: Religious Education, Islamic Religion Lesson, Islamic Religion Lesson Teacher, Teacher Training, Curriculum.

